

LÄNSSTYRELSEN
Södermanlands län

RAPPORT

ISSN 1400-0792

Nr 2008:8

Inventering av särskilt skyddsvärda träd i Södermanlands län 2005–2006

Kontaktpersoner: Rikard Sellberg och Håkan Lundberg, Naturvårdsenheten,
Länsstyrelsen i Södermanlands län,
tfn 0155-26 40 00 (vx).

Kartor: © Lantmäteriet, 2007. Ur Geografiska Sverigedata, ID6-2004/I88-D

Utgivningsår: 2008

Tryck: Landstinget i Sörmland

Upplaga: 200

ISSN: I 400-0792

Ytterligare exemplar av rapporten kan beställas på:

Länsstyrelsen i Södermanlands län

611 86 NYKÖPING

Tfn: 0155-26 40 00

Fax: 0155-26 71 25

Hemsida: www.d.lst.se

E-post: lansstyrelsen@d.lst.se

Rapporten finns i pdf-format för nedladdning på Länsstyrelsens hemsida
www.d.lst.se. Gå in på publikationer.

Förord

Denna rapport sammanfattar resultatet av en inventering av särskilt skyddsvärda träd i Södermanlands län under åren 2005-2006. Inventeringen som utförts i samverkan med Skogsstyrelsens Gröna Jobb har syftat till att öka kunskapen om var gamla, grova och biologiskt värdefulla träd förekommer, deras vitalitet och åtgärdsbehov. Resultatet kommer att utgöra ett viktigt underlag för det fortsatta naturvårdsarbetet i länet.

Människans intresse och fascination för gamla grova och ihåliga träd går långt tillbaka i tiden. Kunskapen om deras stora biologiska och kulturhistoriska värde är dock betydligt yngre. Att dessa träd i många avseenden är nyckeln till bevarandet av många sällsynta och hotade växt- och djurarter är dåligt känt. Att värna och vårda skyddsvärda träd får därför anses vara en av naturvårdens viktigaste uppgift.

Inventeringen är en del i Naturvårdsverkets åtgärdsprogram för särskilt skyddsvärda träd där syftet är att åstadkomma en gynnsam bevarandestatus för rödlistade arter och deras livsmiljöer.

Åtgärdsprogrammet ingår i den storsatsning för hotade växter och djur som Naturvårdsverket och länsstyrelserna genomför med syfte att till år 2015 minska antalet hotade arter med 30 %. Totalt ska 209 åtgärdsprogram för 385 arter tas fram.

Genom samverkan mellan myndigheter, kommuner, markägare och andra berörda aktörer där skydd och vård av värdefulla trädmiljöer prioriteras kan höga naturvärden bevaras. Detta kan bidra till att Riksdagens miljökvalitetsmål uppnås.

Håkan Lundberg

Koordinator för arbetet med åtgärdsprogram för hotade arter
Länsstyrelsen i Södermanlands län

Innehåll

SAMMANFATTNING	5
A SUMMARY IN ENGLISH	6
INLEDNING	7
Tidigare kunskap och inventeringar	7
Sverige i ett Europeiskt perspektiv	7
Åtgärdsprogram	8
Gröna Jobb-projektet	8
METODIK	10
Följande information har samlats in om varje träd och lokal	12
RESULTAT	14
Kommunvis fördelning	15
Naturtyp	15
Trädslagsfördelning	16
Vårdbehov	16
Vitalitet	17
Hålstadium	17
Storleksintervall	18
Skyddsvärda träd inom skyddade områden	20
Fynd av rödlistade och hotade arter	21
INVENTERINGSRESULTAT KOMMUNVIS	22
Eskilstuna	22
Flen	23
Gnesta	24
Katrineholm	25
Nyköping	26
Oxelösund	27
Strängnäs	28
Trosa	29
Vingåker	30
DISKUSSION	31
Inventeringen	31
Resultat	31
Hot	32
Skötselåtgärder	32
Berörda aktörer och användningsområde	33
Framtiden	33
LITTERATURFÖRTECKNING	34
BILAGOR	
Översiktskarta skyddsvärda träd i länet	35

SAMMANFATTNING

Mål & syfte

Under åren 2005-2006 har länsstyrelsen, i samverkan med Skogsstyrelsens Gröna jobb, inventerat länet på särskilt skyddsvärda träd. Med begreppet särskilt skyddsvärda träd avses jätteträd, mycket gamla träd och grova hålträd, det vill säga träd med stora biologiska och kulturhistoriska värden. Målsättningen har varit att göra en heltäckande inventering utifrån befintlig kunskap om länets gamla och grova träd. Alla inhemska trädslag som föll inom kriteriet för skyddsvärda träd har registrerats tillsammans med det tillhörande trädområdet, bedömd utifrån naturtyp.

Bakgrunden till inventeringen är att gamla och grova träd med stora natur- och kulturhistoriska värden i dag hotas av exploatering och en ökad igenväxning av landskapet. Med detta riskerar hundratal sällsynta och hotade arter att försvinna och ett viktigt kulturarv gå förlorat. Trots denna vetskap har både riktade undersökningar och skötselåtgärder i kulturlandskapets trädmiljöer varit eftersatta. Som exempel kan nämnas att närmare 1 500 olika arter av svampar, lavar och insekter är beroende av gamla ekar.

Syftet med denna inventering har varit att öka kunskapen om var skyddsvärda träd förekommer, deras status gällande natur- och kulturvärden och hot samt behov av skötsel eller andra bevarandeåtgärder. Markägarkontakt har tagits före varje besök och alla skötselinsatser planeras i samråd med markägaren.

Inventeringen ingår i ett speciellt åtgärdsprogram för särskilt skyddsvärda träd i kulturlandskapet (Naturvårdsverket 2004) där konkreta och specifika åtgärder för bland annat skydd och vård presenteras. Åtgärderna beskrivs och motiveras utifrån en sammanlagd bedömning av trädmiljöernas natur-, kultur- och upplevelsevärden.

Av Sveriges 3 653 rödlistade växt- och djurarter är närmare en fjärdedel knutna till gamla och grova träd i kulturlandskapet. Åtgärdsprogrammet för särskilt skyddsvärda träd förväntas ha positiva effekter för över 400 rödlistade arter.

Resultatet av inventeringen kommer att utgöra ett viktigt redskap i det fortsatta naturvårdsarbetet i länet och ska ligga till grund för skydd och vård av värdefulla och hotade trädmiljöer. Detta kan bidra till att riksdagens miljö kvalitetsmål, Ett rikt odlingslandskap, Ett rikt växt- och djurliv, God byggd miljö och Levande skogar uppnås.

Resultat

På uppdrag av länsstyrelsen, har tre grupper från Skogsstyrelsens projekt Gröna Jobb, inventerat särskilt skyddsvärda träd i Södermanland. Bortsett från öar i insjöar och skärgård har hela länet ingått i inventeringen. Sammanlagt har över 280 ekonomiska kartblad om vardera 25 km² undersökts.

- Under de 19 månader som inventeringen pågått har totalt 22 492 skyddsvärda träd registrerats i 4 453 olika områden. Av dessa träd utgörs 11 624 (52 %) av ekar, 4 081 av lind, 1 531 av lönn, 1 458 av ask och 734 av alm. Resterande trädslag utgör mindre än 14 %.
- Sammanlagt har 10 275 träd en diameter över 1 meter varav 7 962 är ekar. Totalt finns 291 jätteträd i länet med en minsta omkrets på sex meter av vilka 267 stycken utgörs av ekar.
- De fem vanligaste naturtyperna med skyddsvärda träd är betesmark 1 125 stycken, alléer 1 052 tomt 522, välgkant 395 och blandskog 264.
- I Strängnäs, Nyköping och Flens kommun har över 4 000 träd registrerats. I Eskilstuna cirka 3 000, Gnesta 1 600, Trosa 900, Vingåker 800 och Oxelösund 300.
- Särskilt värdefulla trakter för skyddsvärda träd är Sparreholm, Mariefred, Strängnäs samt de södra delarna av Flens kommun.
- Inventeringen har bidragit till över tio nya rekordträd för länet. Totalt förekommer tre av landets grövsta trädslag i Södermanlands län nämligen al 666 cm i omkrets, en 253 cm och tall 433 cm.
- Av alla ekar är 4 276 stycken (37 %) hotade av igenväxning och i stort behov av skötselåtgärder i form av frihuggning av inväxande träd och buskar. För att förhindra att gamla och grova ekar dör i förtid utför länsstyrelsen sedan 2005 riktade skötselinsatser för att gynna de mest hotade träden. Under två år har över 500 träd röjts/huggits fram. Från och med hösten 2007 är målet att minst 1 000 träd/år ska frihuggas.
- Sammanlagt har inventeringen sysselsatt 32 personer ur Skogsstyrelsens arbetsmarknadsprojekt Gröna jobb.

A SUMMARY IN ENGLISH

In the course of the years 2005 – 2006 The County Administrative Board, in cooperation with the Swedish Forest Agency's, so called Green Jobs, has made an inventory of particularly protection-worthy trees in the county. The concept particularly protection-worthy trees is meant to encompass giant trees, very old trees and thick-stemmed hole-ridden trees, that is to say, trees that are of immense value in a biological and heritage perspective.

The aim has been to broaden our knowledge as to where protection-worthy trees exist, their natural and cultural value and the posing of threats to their existence, as well as to heighten awareness of the need for care and other preservation measures. This inventory is part of a protective-measure programme for particular trees in the cultural landscape (Swedish Environmental Protection Agency).

The background to the inventory is that old and thick-stemmed trees that are of immense natural and culture-historic value are today coming under threat, as the result of exploitation and the ever increasing overgrowth of the landscape. Hundreds of rare and threatened species are in danger of becoming extinct; an important cultural heritage could be lost. Despite this knowledge, investigation of the cultural landscape's tree environment, as well as pertinent cultivation measures, have been neglected.

- In the course of the nineteen months that the inventory has been going on the total amount of protection-worthy trees registered was 22.492 in 4.453 various areas. Of these trees 11.624 (52 % were oak, 4.081 were linden, 1.531 were maple, 1.458 were aspen and 734 were elm. The remaining 18 tree varieties constituted less than 14 % of the total amount.

- In all, 10.275 trees have a diameter of more than one meter, of which 7.962 are oak. In total, there are 291 giant trees in the county that are not less than six meters in circumference. Of these 267 are of oak.
- The five most common natural locations with protection-worthy trees are: pasture lands (1.125), allées (1.052), plots of land attached to houses etc (gardens) [522], roadsides (395) and mixed forests (264).
- The largest amount of trees have been registered in the municipality of Strängnäs, in total 5.070, followed by the municipalities of Nyköping and Flen, each with 4.030. The municipality of Eskilstuna had 3.047, that of Katrineholm 2.572, that of Gnesta 1.626, that of Trosa 930, that of Vingåker 919 and, finally that of Oxelösund with 269 trees.
- Out of all the oak trees, 4.276 (37 %) are threatened by overgrowth and are in great need of cultivation measures in the form of the cutting down or the clearing away of ingrowing trees and bushes.

The result of the inventory will provide an important tool in the ongoing environment protection programme in the county; it will form the basis of the work to protect and care for varying valuable and threatened tree environments. This can emerge as a contributory factor in the Swedish Parliament's (Riksdag) ambition of realizing their environmental-quality objectives: A Varied Agricultural Landscape, A Rich Diversity of Plant and Animal Life, A Good, Built Environment and Sustainable Forests.

INLEDNING

Ett landskap rikt på gamla, grova och ihåliga träd är inte bara ett vackert inslag i naturen utan utgör också en av de mest artrika miljöer som vi har i Sverige idag. Orsaken till detta är flera. Först och främst ger trädens höga ålder goda förutsättningar för svårspredda arter att hinna etablera sig. Vidare kan växt- och djurarter som kräver stabila och under lång tid opåverkade miljöer här finna en reträttplats. Riktigt gamla och grova träd skapar genom sin storlek och höga ålder mängder med olika nischer och s.k. mikromiljöer vilket ger varierande förutsättningar för olika organismer. Viktiga strukturer och livsmiljöer som gynnar en rik mångfald av arter och som återfinns på gamla träd är grov bark, död ved, håligheter, mulm och savflöden.

Generellt sett kan man säga att ju äldre ett träd är desto artrikare är det. Av alla trädslag är eken det träd som hyser allra flest arter. Inte mindre än 1 500 olika insekter, lavar och svampar sägs vara mer eller mindre beroende av eken. Av dessa gynnas närmare 90 % av att trädet står i en öppen eller halvöppen miljö.

Eftersom antalet riktigt gamla och grova träd idag bara utgör en liten spillra av vad som fanns för bara 200-300 år sedan har också arter som är beroende av dem blivit ovanliga. Av Sveriges 3653 rödlistade växt- och djurarter är närmare en fjärdedel knutna till gamla och grova träd i kulturlandskapet. Att värna och vårda de träd som fortfarande återstår är därför en av naturvårdens viktigaste uppgifter.

Gamla träd har även stora kulturhistoriska värden då de genom sin närvaro och sitt växtsätt kan vittna om äldre tiders landskap och markutnyttjande. Värdefulla kulturmiljöer där många skyddsvärda träd förekommer är t.ex. alléer, parker, kyrkogårdar och gårdsmiljöer.

Tidigare kunskap och inventeringar

Synen på naturvård i södra och mellersta Sverige har förändrats. Under lång tid var fokuseringen helt riktad på att skydda och bevara skogslandskapets miljöer. Opåverkade barr- och lövnaturskogar har genom sina höga naturvärden prioriterats. Ledordet har varit orördhet och fri utveckling. Detta gällde under vissa tider även i miljöer som gamla ekhagar

som under mitten av 1900-talet lämnades att växa igen. Det är först på senare tid som kulturlandskapets naturvärden har kommit mer i centrum. Här har det främst handlat om de öppna hagmarkernas fältskikt i form av en artrik och skyddsvärd flora. Under 1990-talet ökade kunskapen och intresset för de gamla och grova trädens stora biologiska värden. Idag är det allmänt känt att miljöer med gamla grova ädellövträd som t.ex. halvöppna ekhagar tillhör en av de mest artrika naturtyper vi har i Sverige.

Under 1998 började länsstyrelsen i Södermanland samla in uppgifter om grova träd. Bland annat gjordes ett upprop till markägare om att rapportera in jätteekar över sex meter i omkrets. Intresset visade sig vara stort och information om ett stort antal träd samlades in. År 2000 utfördes en översiktlig inventering av grova träd där alla trädslag ingick. Resultatet blev över 550 registrerade gammeldrävarav 400 utgjordes av ekar. Inte mindre än 131 av dessa ekar hade en omkrets på över sex meter (Rapport länsstyrelsen 2000).

Sverige i ett Europeiskt perspektiv

I förhållande till övriga Europa anses Sverige och England vara de länder som har den största andelen gamla och grova träd, speciellt av ek. På många håll i Centraleuropas slättbygder är i stort sett alla jätteträd förvunna. Det är främst i Mellan- och Sydeuropas bergstrakter som det fortfarande går att hitta områden med riktigt gamla och grova träd. Enligt uppgifter från en Holländsk trädkännare som studerat jätteträden i Europa finnas det drygt 1 300 ekar över 6 meter i omkrets i hela Europa varav närmare 500 förekommer i Sverige. Med denna utgångspunkt får Sverige anses ha ett särskilt ansvar för att värna och vårda våra återstående jätteträd. Senare års studier visar även att många idag hotade arter knutna till gamla och grova träd har sina största eller åtminstone en betydande del av den Europeiska populationen just i Sverige. Arter som vi har ett speciellt ansvar för och som för övrigt förekommer i Södermanlands län är t.ex. läderbagge, saffransticka och gammelekslav.

Tillsammans med Östergötland och Kalmar anses Södermanland vara de län som har flest grova träd i Sverige. Enligt en uppskattning gjord 2004 finns

Figur 1 Trädinventerarna och Sveriges grävsta träd Rumskullaeken i Småland som mäter 14,10 meter i omkrets.

cirka 3 000 grova träd med en omkrets över 4 meter i länet varav 2 000 utgörs av ekar. Anledningen till denna trädrikedom kan härledas till Södermanlands rika odlingslandskap med många stora gods- och herrgårdsmiljöer som sedan länge värnat om ett öppet landskap med stora träd och hävdade hagmarker.

Åtgärdsprogram

Åtgärdsprogram (ÅGP) är ett nytt verktyg i naturvårdsarbetet. På regeringens uppdrag fastställer Naturvårdsverket speciella åtgärdsprogram för vissa hotade arter eller miljöer som inte kan överleva inom ramen för den vanliga natur- och miljövården. I åtgärdsprogrammet för särskilt skyddsvärda träd i kulturlandskapet (Naturvårdsverket 2004) ges en samlad bild över kunskapsläget för gamla och grova träds natur-, kultur och upplevelsevärden. Här beskrivs vilka miljöer som är hotade, vilka åtgärder som behövs för att bevara dem, fördelning av ansvar, finansiering samt en plan för uppföljning. För att nå dessa mål krävs en ökad kunskap om var träden finns, deras vitalitet och åtgärdsbehov. Länsstyrelsen ansvarar för att inventering och skötselåtgärder utförs. Projektet förväntas ha positiva effekter för över 400 rödlistade arter.

Åtgärdsprogrammet beskriver fem olika typer av trädmiljöer som ska prioriteras. Dessa är grova och gamla ekar, gårdsmiljöer, alléer och andra vägnära träd, parker och kyrkogårdar samt hamlade träd.

För varje trädmiljö redovisas uppsatta bevarandemål med utgångspunkt från en s.k. gynnsam bevarandestatus vilket innebär att träden har en god vitalitet och återväxt samt saknar hot i form av igenväxning och fysisk skadeverkan.

Följande mål är uppsatta för grova och gamla ekar: Minst 80 % av alla jätteeckar inom skyddade områden och 60 % utanför skyddade områden, har gynnsam bevarandestatus senast år 2014 i samtliga län. Delmål för 2008 är 60 % respektive 50 %.

Med skyddsvärda träd avses:

- jätteträd; träd grövre än 3,14 meter i stamomkrets på det smalaste stället under brösthöjd.
- mycket gamla träd; gran, tall, ek och bok äldre än 200 år. Övriga trädslag äldre än 140 år.
- grova hålträd; träd grövre än 1,25 meter i stamomkrets i brösthöjd med utvecklad hållighet i huvudstam.

Gröna Jobb-projektet

På uppdrag av länsstyrelsen, har Skogsstyrelsen inom projektet Gröna Jobb, inventerat särskilt skyddsvärda träd i Södermanland. Gröna Jobb var under åren 2004-2007 ett samarbete mellan Skogsstyrelsen, Länsarbetsnämnden och Europeiska Socialfonden mål 3. Syftet var att genom en projektanställning ge långtidsarbetslösa möjligheten att komma in på arbetsmarknaden. Totalt var omkring 100 personer samtidigt anställda inom olika verksamheter i Skogsstyrelsens Gröna Jobb i Södermanland.

Under hela trädinventeringen har tre grupper om vardera två till fyra deltagare arbetat med inventeringen. Grupperna har varit stationerade i Eskilstuna, Katrineholm och Nyköping. Deltagarna som räknades som långtidsarbetslösa hade ingen biologisk utbildning. Flertalet hade dock en viss erfarenhet från Skogsstyrelsens kultur- och fornminnesinven-

tering, Skog och historia. Trädinventeringen utfördes året runt på heltid under hela projekttiden.

Trädinventerarna och Sveriges grövsta träd
Rumskullaeken i Småland som mäter 14.10 meter i omkrets.

Avbrott i arbetet förekom vid kontakt med arbetsförmedling, jobbsökan, praktik och utbildning inom Gröna Jobb. Detta medförde att deltagare försvann och nya tillträdde under trädinventeringens gång. Totalt har 32 personer varit knutna till projektet.

En projektledare från länsstyrelsen har ansvarat för utbildning, material och genomförandet i fält. Skogsstyrelsen har bistått med en arbetsledare som varit behjälplig i fält samt hållit i de praktiska delarna rörande deltagarna.

METODIK

Inventeringen har utförts utifrån Skogsstyrelsens instruktion för inventering av jätteträd (Hultengren/Nitare 1999). Tyngdpunkten har legat på att registrera skyddsvärda träd enligt Naturvårdsverkets definition samt utifrån naturtyp rita in det område där träden förekommit. Påträffade signal- och rödlistade arter har registrerats i de fall då kunskap och intresse funnits.

Som underlagsmaterial till fältinventeringen användes tidigare utförda inventeringar i länet där noteringar om gamla och grova träd förekommit. Här kan nämnas länsstyrelsens inventeringar av alléer, grova träd, ängs- och betesmarker samt Skogsstyrel-

sens nyckelbiotopinventering. Alla intressanta områden inklusive naturreservat och övriga skyddade områden lades in på fältkartor på skala 1:10 000. All data om områdena fördes in på framtagna fältblanketter. Målsättningen var att dessa skulle utgöra basen i inventeringen och att resterande skyddsvärda träd aktivt skulle sökas i fält under arbetets gång.

Bortsett från öar i skärgård och insjöar har hela länet ingått i inventeringen. Ingen åtskillnad har gjorts gällande skogsmark, odlingslandskap eller urbana miljöer. I enlighet med åtgärdsprogrammet prioriterades dock följande fem miljöer.

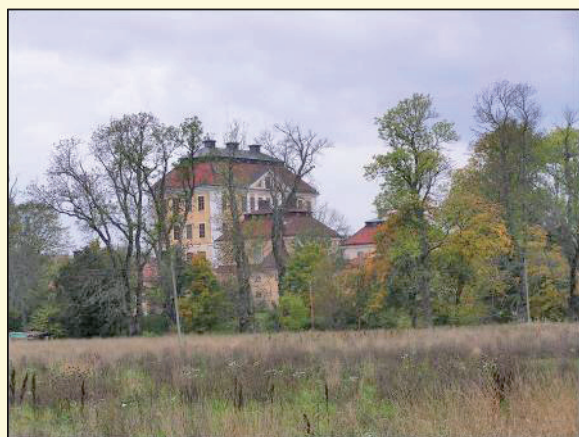
Gamla/grova ekar

Påträffas främst i betesmarker och kring större gårdar. Eken utgör det i särklass vanligaste jätteträdet (träd över 1 m i diameter) i Sverige. Antalet bedöms uppgå till 120-140 000 varav närmare 80 % uppträder utanför skyddade områden (Naturvårdsverket 2004).

Gårdsmiljöer

Gamla och grova träd i gårdsmiljöer utgörs ofta av vårdträd som planterats som minnesmärke för en viss händelse. Vanligaste trädslagen är ek, lind och ask. I Sverige saknas idag kunskap om antal träd i denna miljö.

Parker/kyrkogårdar

Många gamla och grova träd återfinns i urbana miljöer som stadsnära parker och kyrkogårdar. I södra Sverige innehåller dessa miljöer ofta de äldsta träden som går att finna i trakten. Trädbärande parker och kyrkogårdar får därför anses ha en avgörande roll som livsmiljö och spridningskälla för rödlistade arter. Sveriges har cirka 2 500 landsortskyrkogårdar.

Hamlade träd

Uppträder främst i före detta slätterängar och i gårdsmiljöer. Ask och lind är det trädslag som dominerar bland hamlade träd. Huvuddelen uppvisar gamla spår från äldre tiders hamling. Under senare år har intresset för återupptagen hamling ökat. Antalet hamlade träd i Sverige uppskattas till ca 700 000 varav 400 000 på Gotland.

Alléer/andra vägnära träd

Alléer förekommer i huvudsak i Södra Sveriges slättbygd, främst i slotts-, gods- och herrgårdsmiljöer. Många av alléerna anlades i slutet på 1700-talet och är alltså drygt 200 år gamla. Inventeringar har utförts i flera län både av länsstyrelsen och av Vägverket främst med avseende på kulturmiljö och skötselaserpekter. Kunskapen om andra vägnära träd är idag bristfällig.

Målsättningen var från grunden att alla inhemska trädslag skulle ingå. På grund av tidsbrist ändrades den till att gälla i huvudsak lövträd och då i första hand ädellövträd. Riktigt grova träd av alla trädslag har, då de påträffats, dock alltid registrerats.

Alla träd har lägesbestämts med hjälp av GPS och många träd har fotodokumenterats. Information om projektet presenterades i flera lokaltidningar där allmänheten uppmanades att lämna tips om skydds-

värda träd. Registrering av allt fältmaterial har skett i en Access-databas och kartmaterialet har ritats in på digitala kartor.

Utbildning av sex inventerare fördelade på tre grupper utfördes av Naturcentrum AB och projektledaren. Målsättningen var att presentera projektet, lära ut inventeringsmetodik och träna på bedömningskriterier. Störst vikt lades ner på att entusiasmera deltagarna. En månad senare hölls en återträff med

repetition och kalibrering samt en utbildning om signal- och rödlistade arter. Avsikten var att inventerarna skulle lära sig att känna igen ett antal lavar och svampar för att kunna rapportera in dessa under inventeringen.

Inventerarna har i stort sett varit självgående och besökt alla markerade områden på fältkartan. Alla övriga skyddsvärda träd som påträffats i landskapet har registrerats under arbetets gång. I uppdraget ingick att innan varje fältbesök kontakta och informera berörda markägare om projektet.

På plats i fält har alla träd som fallit inom definitionen för särskilt skyddsvärda träd registrerats på en fältblankett.

Följande information har samlats in om varje träd och lokal

Träd

- Trädslag
- Stamomkrets (mätt i cm på det smalaste stället under brösthöjd 1,30 m över mark).
- Position, waypoint (X och Y)
- Vitalitet (dött liggande, dött stående, döende, skadat eller friskt träd).
- Vårdbehov (inget, akut, inom 10 år).
- Hot (inget, igenväxning, avverkning, myror eller övrigt).
- Hålstadium har klassificerats utifrån en femgradig skal från träd utan håligheter till helt ihåliga träd. Hål i markplan har särskiljts från hål högre upp. Se hållklasser figur 4.
- Kulturspår (hamling, stamkvistning eller övrigt).
- Belägenhet (fristående, halvöppen miljö, lövskog, barrskog, blandskog).

Lokal

- Naturtyp (allé, vägbak, lövskog, barrskog, blandskog, betesmark, slåtteräng, åker, park, kyrkogård, tomt eller övrigt).
- Lokal hävd (ingen, bete, slåtter, park/allé/tomt eller övrigt).
- Ersättningsträd (saknas, enstaka, många eller i anslutning till lokalen).

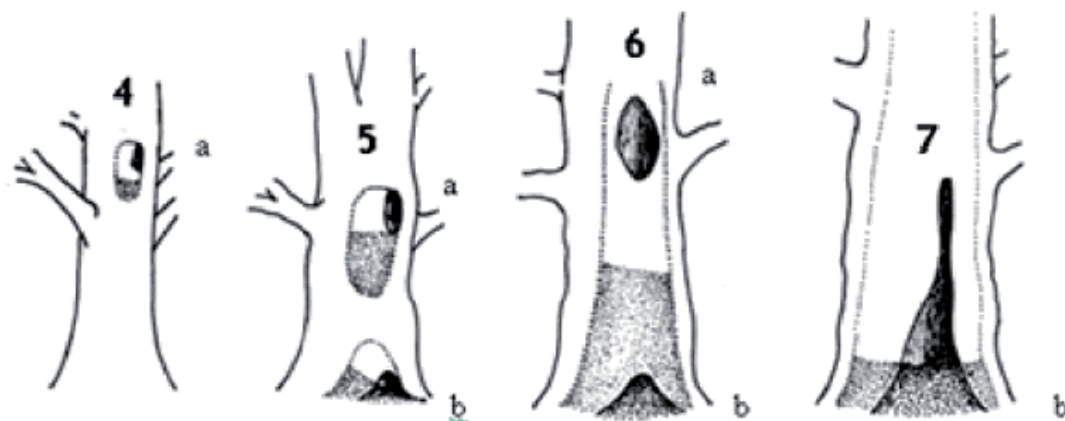

Pågående arbete med trädinventering.

Eftersom ihåliga träd är värdefulla miljöer för många arter av fåglar, insekter och fladdermöss har uppgifter om trädens håligheter registrerats. Hål skapas i regel av någon form av skada, t.ex. ett grenbrott som sedan angrips av svamp. I hålen bildas med tiden s.k. mulm d.v.s. ett sorts trämjöl bestående av

lika stabila miljöer då de ofta utsätts för yttre påverkan som översvämning och annan markstörning.

Projektledaren har ansvarat för att inventerarna haft det material och den kunskap de behövde, planerat för hur inventeringen har utförts och skött ka-

Figur 4. Hålklasser (ur Hultengren & Nitare 1999). (4 a) Träd med liten hålighet cirka 5 cm. Lite mulm. (5 a/b) Träd med medelstor hålighet cirka 15 cm och mycket mulm. (6 a/b) Träd med stor hålighet cirka 30 cm och mycket mulm. (7 b) Träd med stor hålighet och ihåligt > 30 cm och lite mulm längst ner i trädet.

en blandning av trädrester, svamp, djurexkrement, fågelbon m.m. Beroende på trädets och hålighetens storlek kan mängden mulm variera från någon liter till flera kubikmeter. Biologiskt sett har träd med mycket mulm (träd 5 och 6 i figur 4) och hål en bit ovanför mark (a-hål, se figur) den största mångfalden av arter. Träd med hålighet i markplan har inte

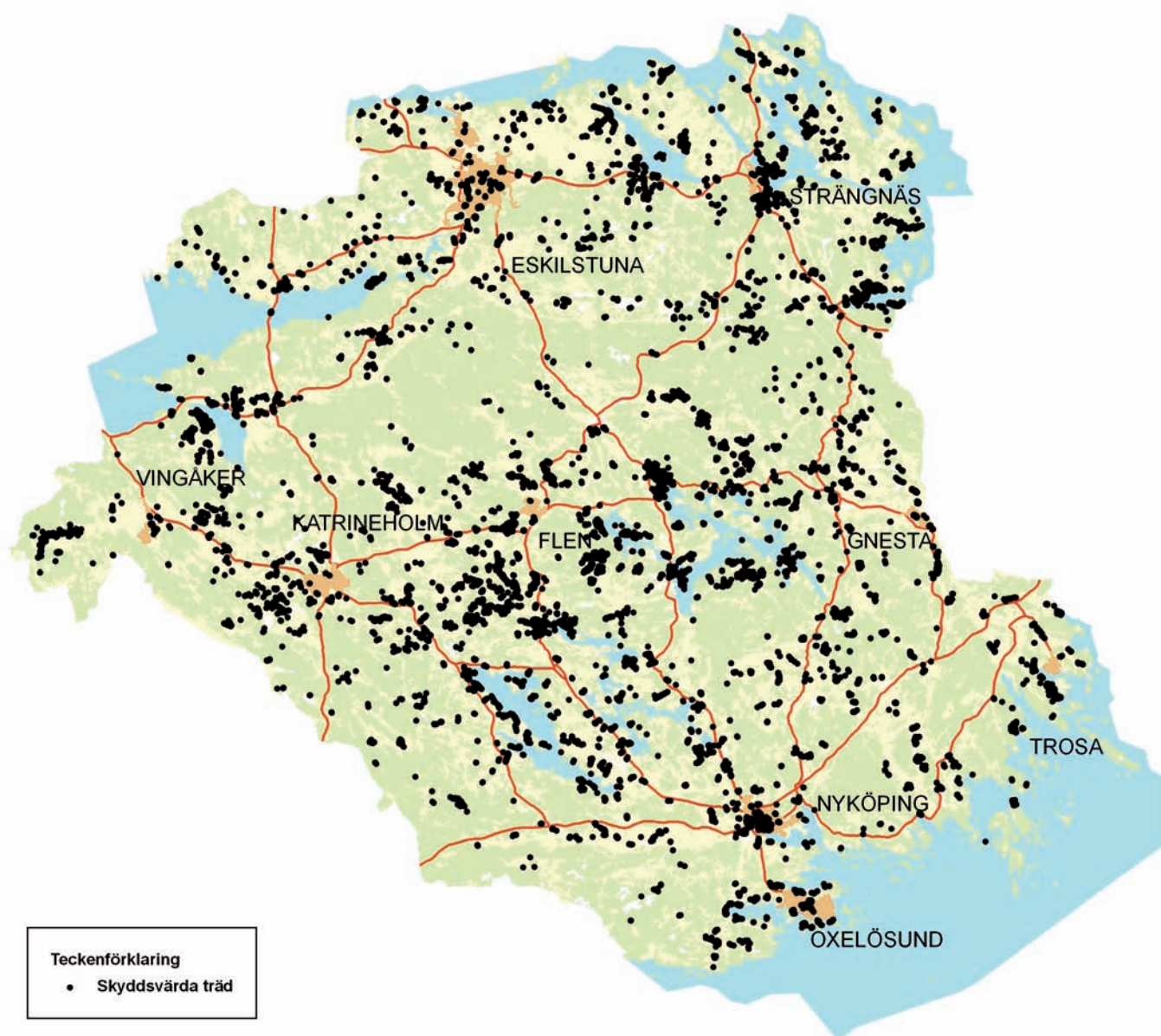
librering och fortlöpande utbildning av grupperna. Arbetsledaren på Skogsstyrelsen har haft personalansvaret för deltagarna såsom tidsredovisning, personliga problem inom grupperna, rekrytering, bilar, kläder och övrig utrustning som GPS och kamera. I arbetsuppgiften låg även att vara till hjälp och instruera inventerarna i fält.

RESULTAT

Under de 19 månader som inventeringen pågått har totalt 22 492 skyddsvärda träd registrerats i 4 453 olika områden. Av dessa träd utgör 11 624 (52 %) av ekar, 4 081 av lind, 1 531 av lönn, 1 458 av ask och 734 av alm. Resterande trädslag utgör mindre än 14 %.

Sammanlagt har 10 275 träd en diameter över 1 meter varav 7 962 är ekar. Totalt förekommer 291 jätteträd i länet med en minsta omkrets på sex meter av vilka 267 utgörs av ek.

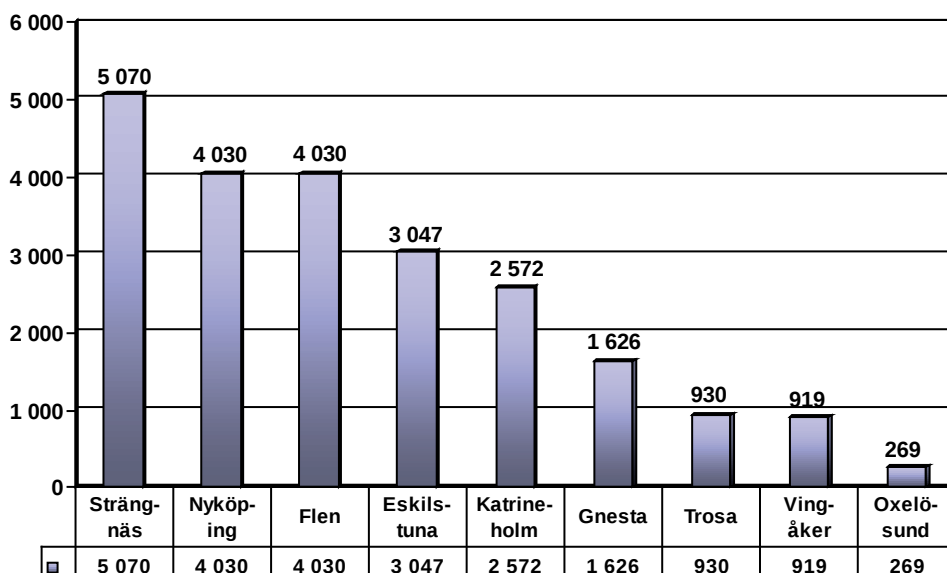
Huvuddelen av de skyddsvärda träden förekommer i de centrala delarna av länet samt utmed Mälaren. Särskilt värdefulla trakter är Sparreholm, Mariefred, Strängnäs och de södra delarna av Flens kommun.

Figur 1. Översiktskarta med alla registrerade skyddsvärda träd i länet.

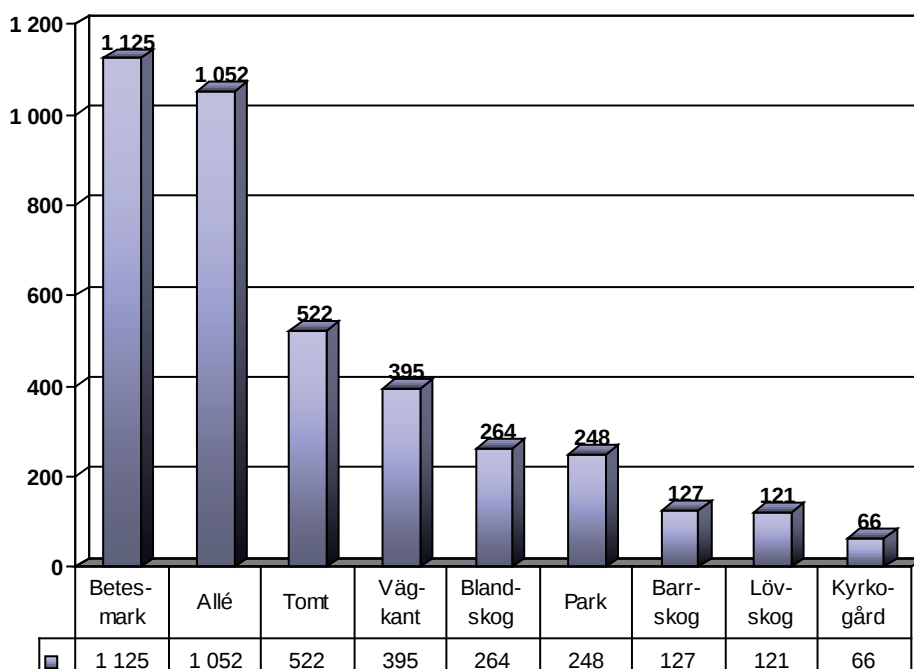
Kommunvis fördelning

Fördelningen av antal skyddsvärda träd mellan kommunerna varierar. Flest träd är noterade från Strängnäs, Flen och Nyköpings kommun. Avgörande för en kommuns trädrikedom kan härledas till dess storlek, belägenhet i länet och andelen skogsbygd kontra odlingslandskap med herrgårdsmiljöer.

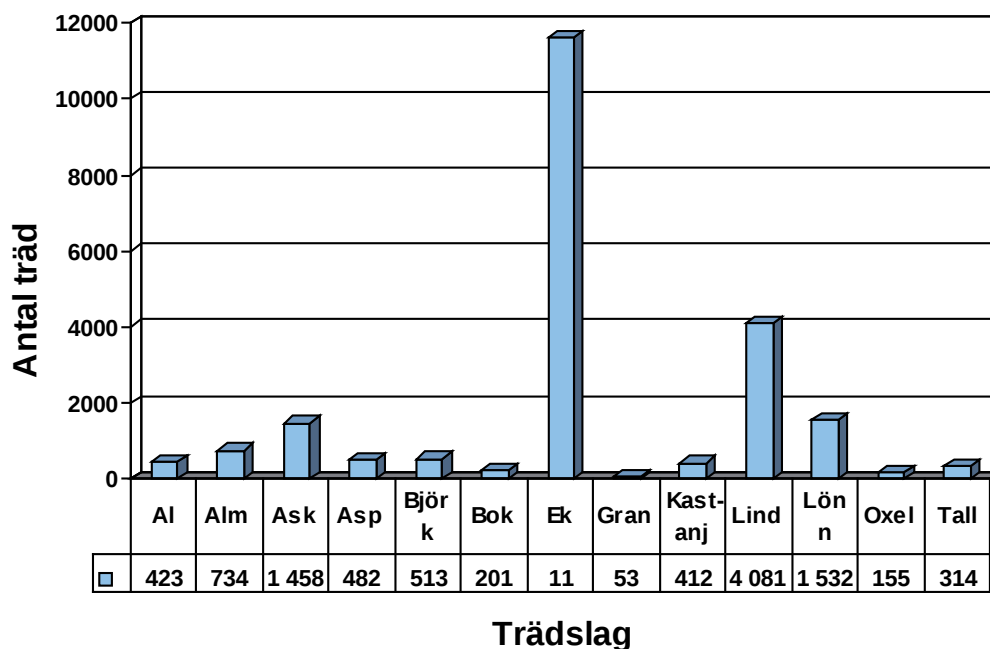
Naturtyp

Antalet registrerade naturtyper domineras av betesmark, alléer och tomt följt av träd utmed vägar och blandskog. Resultatet visar att de flesta skyddsvärda träd uppträder i det öppna odlingslandskapets miljöer och att endast en mindre del återfinns i ren skogsmark. Definitionen för betesmark avser naturliga betesmarker som under lång tid inte varit kultiverad eller uppodlad. Inventeringen visar att länet inte bara har många alléer utan att över 1 000 stycken innehåller gamla och grova träd.

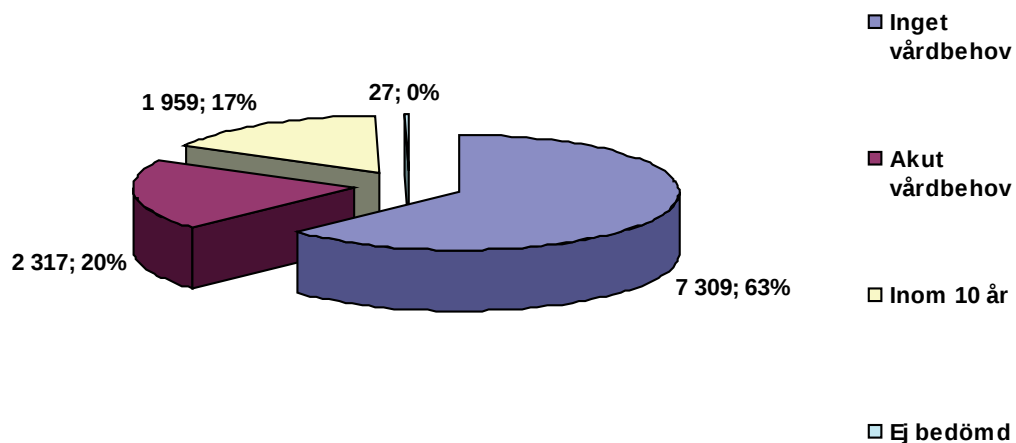
Trädslagsfördelning

Eftersom trädinventeringen prioriterat lövträd och då främst ädellöv blir utfallet enligt nedanstående tabell. Av alla 22 492 registrerade träd är 11 624 (52) % ekar följt av lind 4 081, lönn 1 532 och ask 1 458. Diagrammet nedan presenterar de 13 trädslag som har över 50 registreringar.

Vårdbehov

Av alla 11 624 ekar är 4 276 stycken (37 %) hotade av igenväxning och i stort behov av skötselåtgärder i form av frihuggning från inväxande träd och buskar. Bland trädslagen lind, lönn, alm och ask vars naturvärden missgynnas av igenväxning är 23 % hotade.

Vitalitet

Inventeringsresultatet visar att trots att ett stort akut vårdbehov råder så är trädens vitalitet ännu god då 83 % bedöms vara friska. Definitionen för ett friskt träd är att färre än fem på trädet sittande grova grenar är döda eller döende. Tabellen visar även att endast 4 % av alla träd utgörs av ett dött stående eller liggande träd.

Vitalitet	Antal	%
Friskt träd	18 774	83 %
Skadat träd	2 344	11 %
Döende träd	469	2 %
Död stående träd	724	3 %
Dött liggande träd	169	1 %
Ej bedömd	12	
Summa	22 492	100 %

Hålstadium

Håligheter i träd utgör livsmiljö för mängder med sällsynta och hotade arter, speciellt insekter. Hålträd har registrerats utifrån fyra kategorier beroende på hålstorlek. De biologiskt mest värdefulla träden är de med medelstor till stor hålighet. Totalt har 6 594 sådana träd registrerats vilket utgör 38 % av alla hålträd.

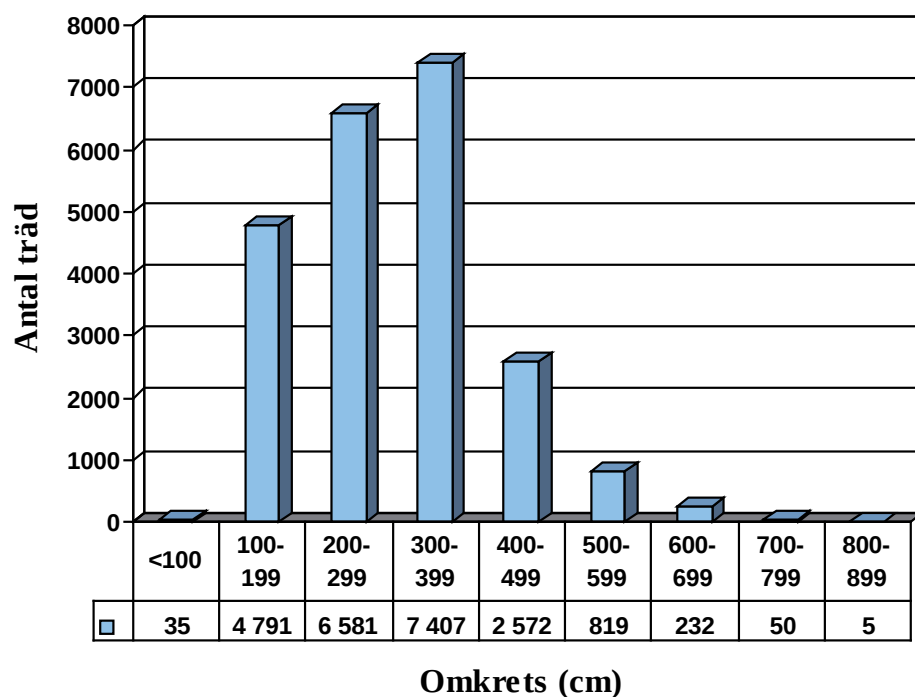
Hålstadium	Antal träd
Liten hålighet (5 cm)	9 070
Medelstor hålighet (15 cm)	4 293
Stor hålighet (30 cm)	2 301
Ihåligt	1 491
Ej bedömd	174
Summa antal träd med hålighet	17 329

*Gammal, grov och
belt ihålig ek.*

Storleksintervall

Nedan presenteras de skyddsvärda trädens omkrets fördelade på 100 cm intervall från <100 cm – 899 cm. Flest träd återfinns inom 100 cm – intervallet 300-399 cm (33 %). Diagrammet visar även att hela 287 träd har en omkrets över 6 m.

Inventeringen har bidragit till över tio nya rekordträd för länet. Totalt förekommer tre av landets grövsta trädslag i Södermanlands län, nämligen al 666 cm i omkrets, en 253 cm och tall 433 cm. Länets grövsta träd per trädslag presenteras i tabell 5.

Länets grövsta träd är en lind på 878 cm i omkrets stående på Valinge gård utanför Stigtomta i Nyköpings kommun.

Den grövsta eken är 859 cm och växer vid Tullgarn utanför Trosa.

Länets grövsta träd				
Plats	Kommun	Trädslag	Omkrets (cm)	Kontrollmätt
Valinge gård	Nyköping	Lind	878	x
Eneby	Nyköping	Ek	859	x
Trössla, Tullgarn	Trosa	Ek	859	x
Skedevi, Rävsnäs	Flen	Ek	807	
Edeby	Strängnäs	Ek	800	x
Ekenäs	Flen	Ek	799	
Laggarbo	Nyköping	Ek	798	
Eneby	Nyköping	Ek	798	x
Löt	Strängnäs	Ek	781	x
Fornebo	Flen	Ek	773	x
Sundängen Skenäs	Vingåker	Ek	762	x
Stora Sundby	Eskilstuna	Ek	752	x
Hasselängen	Flen	Ek	745	
Stora Sundby	Eskilstuna	Ek	745	x

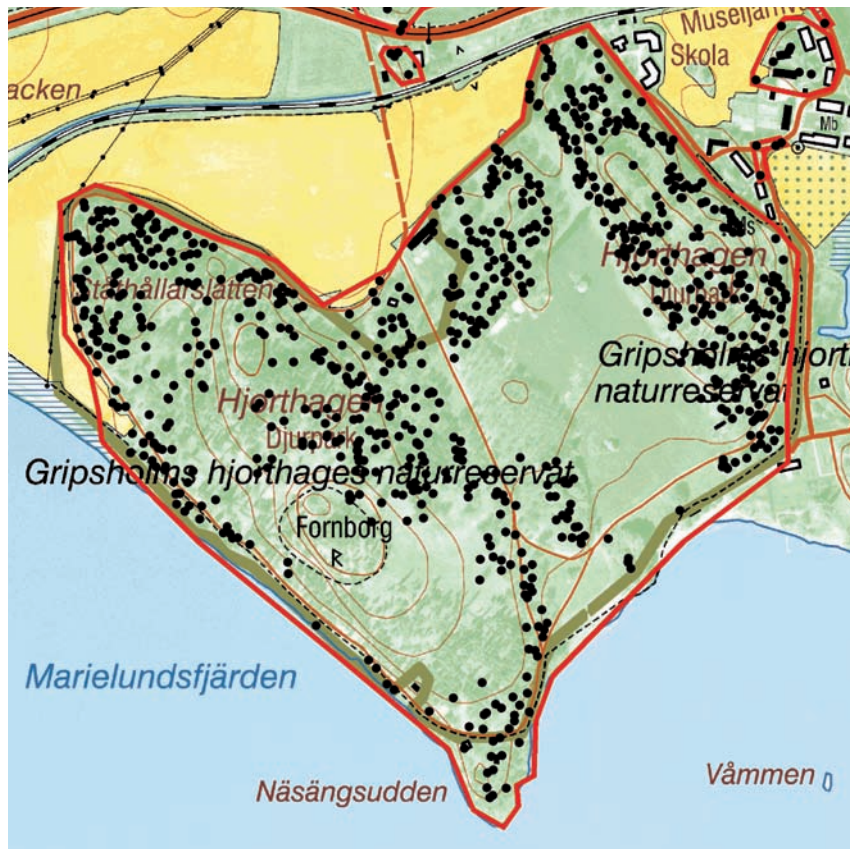
Tabell 5. Södermanlands läns grövsta träd.

Rekordträd i Södermanlands län				
Trädslag	Omkrets (cm)	Växtplats	Socken	Kommun
Al	666 *	Norra Hagberg	Lunda	Nyköping
Alm	705	St:Nicolai k:a	Nyköping	Nyköping
Apel	204	Tullgarn	Trosa-Vagnhärad	Trosa
Ask	723	Rockelsta	Helgesta	Flen
Asp	450	Biby	Gillberga	Eskilstuna
Björk	395	St: Eskils kyrkogård	Kloster	Eskilstuna
Bok	557	Sökesäter	V. Vingåker	Vingåker
Ek	872	Tullgarn	Trosa-Vagnhärad	Trosa
En	253 *	St:Bromma	Floda	Katrineholm
Gran	471	Västerljung	Västerljung	Trosa
Kastanj	302	Norrby säteri	Sättersta	Nyköping
Lind	878	Valinge gård	Stigtomta	Nyköping
Lärk	347	Björksund	Tystberga	Nyköping
Lönn	441	Solberga	Västra Vingåker	Vingåker
Oxel	520	Sörby	Torsåker	Gnesta
Pil	730	Sköldnäs	V. Vingåker	Vingåker
Poppel	522	Fiholm	Jäder	Eskilstuna
Päron	278	Sundbyvik	Tumbo	Eskilstuna
Rönn	209	Norrby	Husby-Oppunda	Nyköping
Sälg	449	Mälby	Frustuna	Gnesta
Tall	431 *	Skogshyddan	Bettna	Flen

* Sveriges grövsta

Skyddsvärda träd inom skyddade områden

Totalt uppträder 3 853 skyddsvärda träd inom skyddade områden som naturreservat och Natura 2000. Dessa utgör 17 % av alla registrerade träd. I Strängnäs kommun finns nära dubbelt så många träd inom skyddade områden (1 602 stycken, 32 %) som i övriga kommuner. Gnesta och Trosa har 17 %, Flen 15 %, Eskilstuna 13 %, Nyköping 12 %, Oxelösund 10 % och Vingåker 9 %.

Naturreservatet Gripsholms Hjorthage är det område i länet som har flest skyddsvärda träd. Totalt förekommer här 855 stycken fördelade på 305 jätteträd och 550 hålträd.

Fynd av rödlistade och hotade arter

Eftersom trädinventerarna saknade kunskap om arter har noteringar om detta haft en underordnad roll. Endast ett fåtal lätt igenkända arter har därför registrerats. Bland dessa kan nämnas lunglav, oxtungessvamp och spillning av bladhorningarna guldbagge och läderbagge. Värt att notera är att fram till 2005 fanns 12 kända lokaler för läderbagge i länet. Under inventeringen av särskilt skyddsvärda träd gjordes 4 nyfynd samt 8 registreringar om spår av arten i form av spillning och fragment. Lunglav och oxtungessvamp har noterats på 10 respektive 22 nya lokaler.

Läderbagge, lunglav och oxtungessvamp är rödlistade arter som har noterats i inventeringen.

Lunglav.

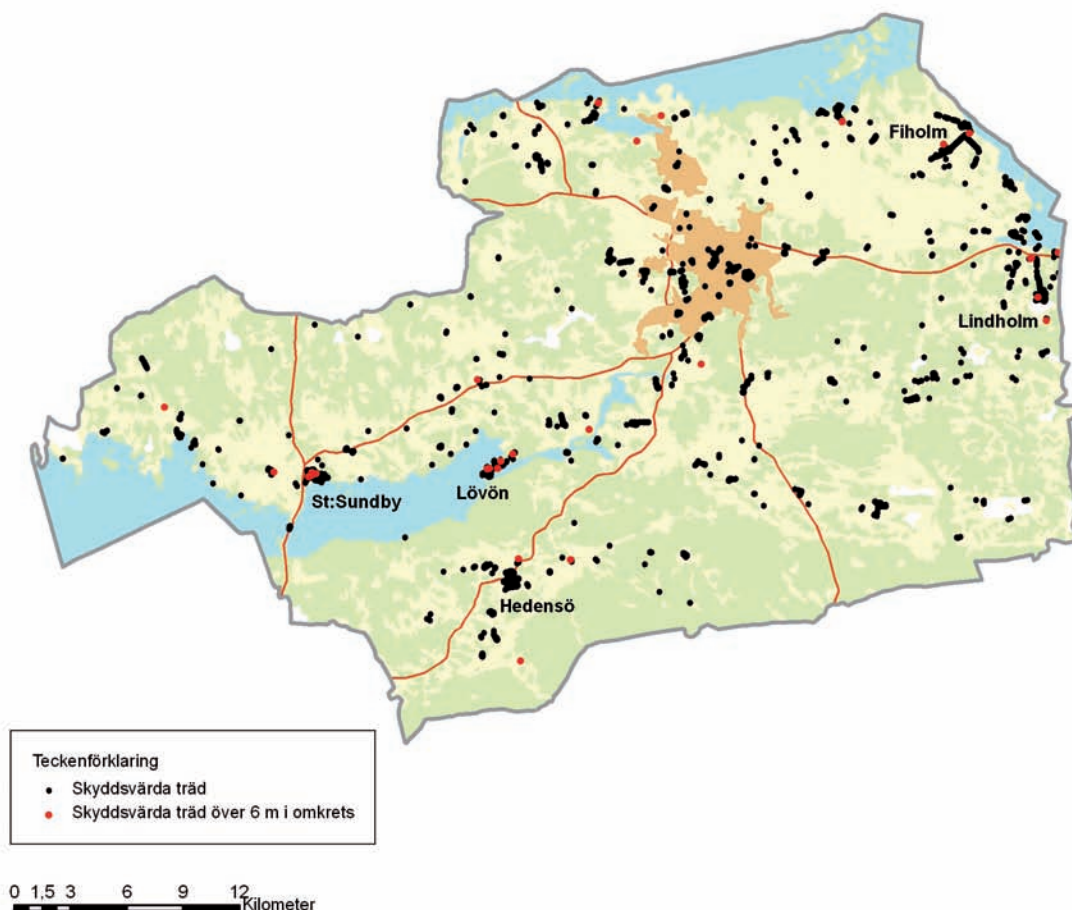

Oxtungessvamp.

INVENTERINGSRESULTAT KOMMUNVIS

Eskilstuna

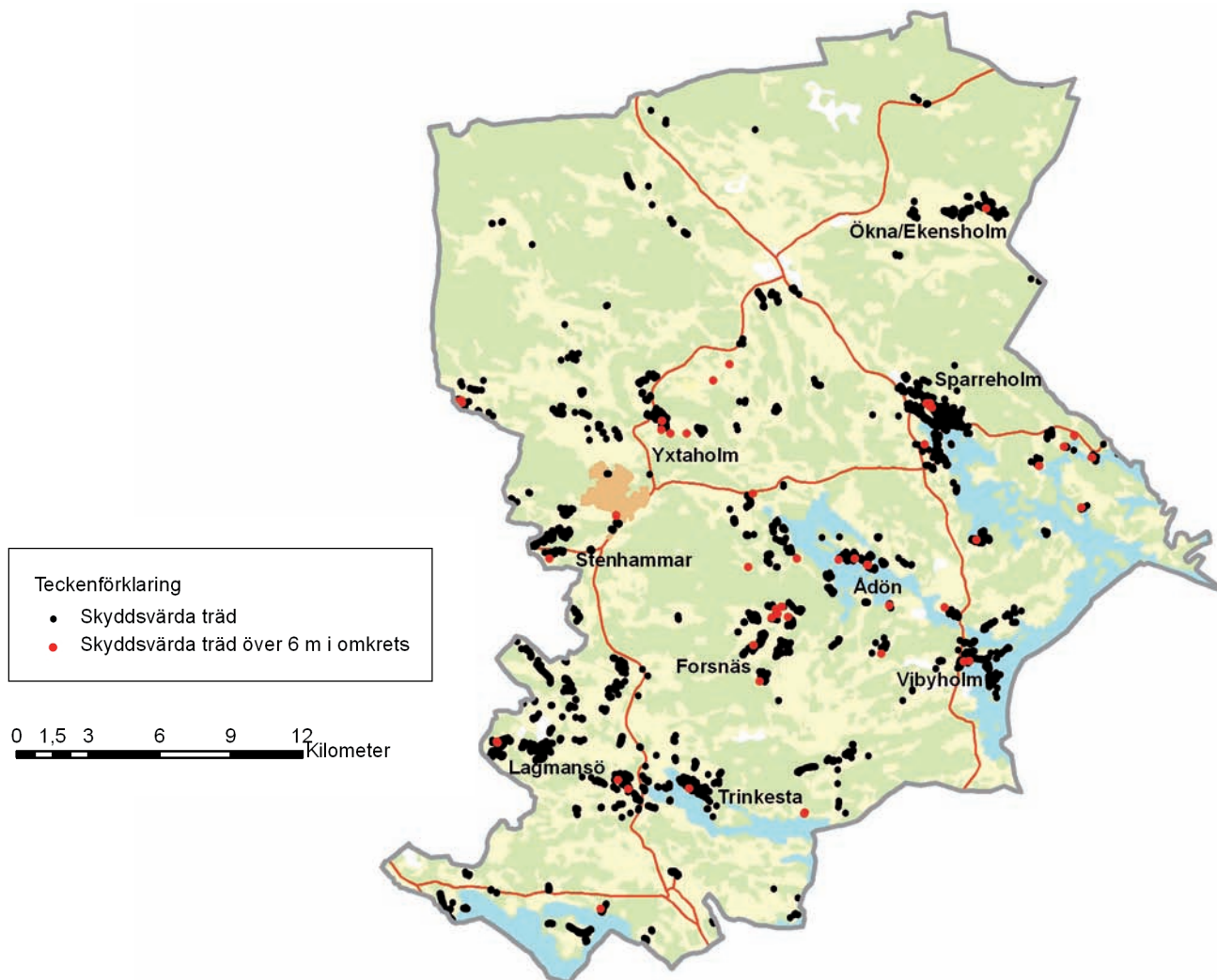
I Eskilstuna återfinns huvuddelen av de gamla och grova träden i slättlandskapen utmed Mälaren samt kring större gårdar vid Hjälmaren och Näshultasjön. Många träd återfinns även i Eskilstuna stads närhet. Eftersom stora delar av södra och västra kommunen är barrskogsbundna har få gamla och grova träd registrerats i dessa områden. Vid Stora Sundby i Öja socken och Hedensö i Näshulta har flest träd registrerats (117 respektive 70 st).

Inventeringsresultat	Antal
Skyddsvärda träd totalt	3 047
Jätteträd	1 218
Hålträd	2 203
Ekar	1 395 (78 %)
Ekar > 6 m	34
Ekar med åtgärdsbehov inom 10 år	526 (38 %)
Träd inom skyddade områden	382 (13 %)
De mest värdefulla skyddsvärda trädområdena i kommunen	St: Sundby, Lövön, Hedensö, Fiholm, Lindholm

Flen

Landskapet söder om Flen, kring sjön Båven och Sparreholm utgör en särställning vad gäller rikedom på skyddsvärda träd. Ett ännu aktivt jordbrukslandskap med hävdade betesmarker i kombination med många herrgårdsmiljöer är orsaken till det stora antalet gamla och grova träd. Trakterna kring Sparreholm har ett för landet unikt bestånd av jätteekar. Sammanlagt förekommer här över 480 skyddsvärda träd inom ett område på ca 100 ha.

Inventeringsresultat	Antal
Skyddsvärda träd totalt	4 030
Jätteträd	2 106
Hålträd	3 040
Ekar	2 569 (%)
Ekar > 6 m	52
Ekar med åtgärdsbehov inom 10 år	932 (36 %)
Träd inom skyddade områden	586 (15 %)
De mest värdefulla skyddsvärda träd-områdena i kommunen	Sparreholm, Forsnäs, Lagmansö, Ådön Stenhammar, Yxtaholm, Vibyholm, Ökna

Gnesta

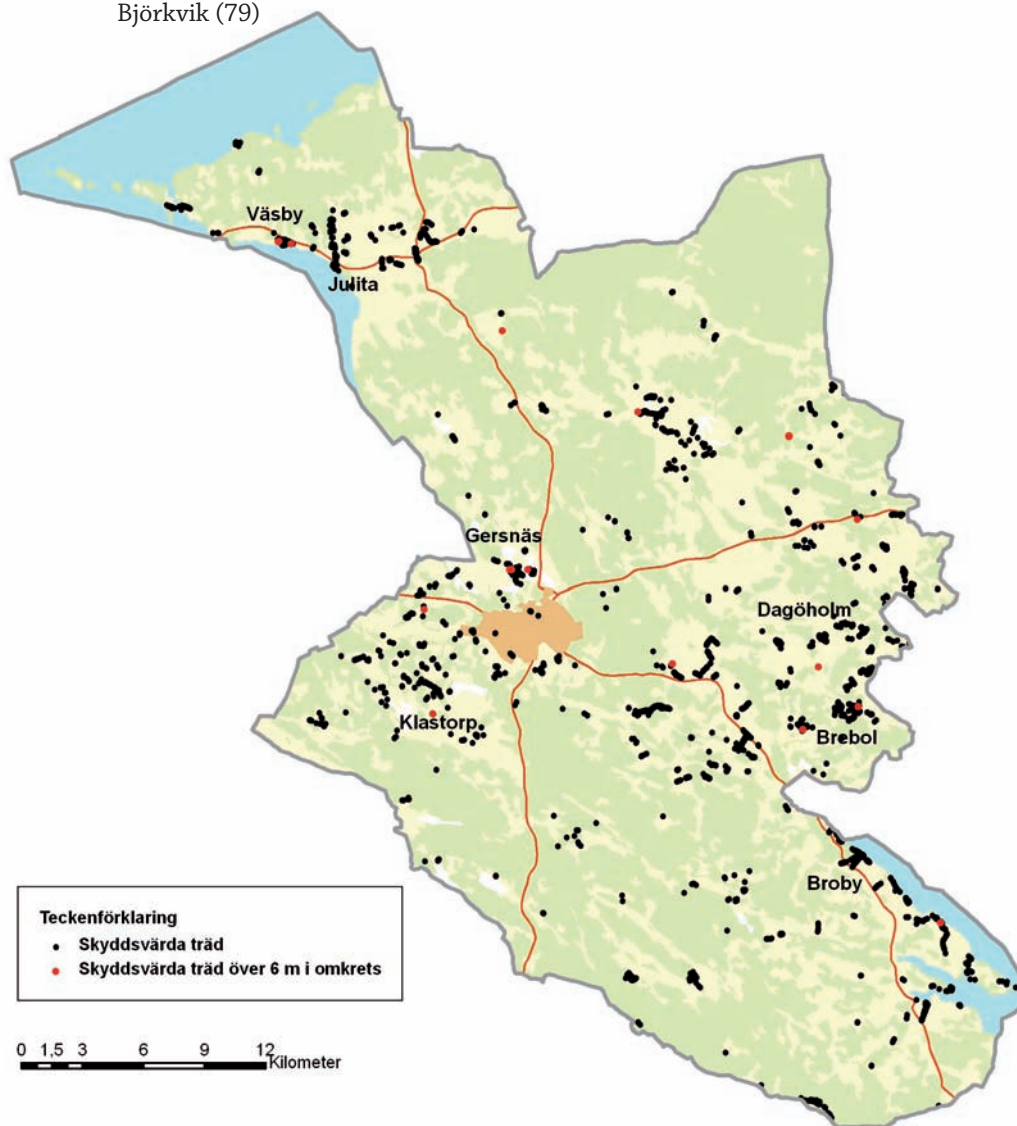
Skyddsvärda träd återfinns främst i de centrala delarna av kommunen, i trakterna kring Björnlunda samt sjön Båven. Få fynd av skyddsvärda träd förekommer längst i söder samt i Mälarmårdens barrskogsområde i nordväst. Flest träd har noterats från områden som Ullaberg (45 st), Herrökna (42), Misätter (41) och Hårby (38).

Inventeringsresultat	Antal
Skyddsvärda träd totalt	1 625
Jätteträd	981
Hålträd	1 080
Ekar	996 (61 %)
Ekar > 6 m	30
Ekar med åtgärdsbehov inom 10 år	337 (34 %)
Träd inom skyddade områden	282 (17 %)
De mest värdefulla skyddsvärda träd-områdena i kommunen	Änhammar, Herrökna, Ekhov, Hårby, Ullaberg, Misätter

Katrineholm

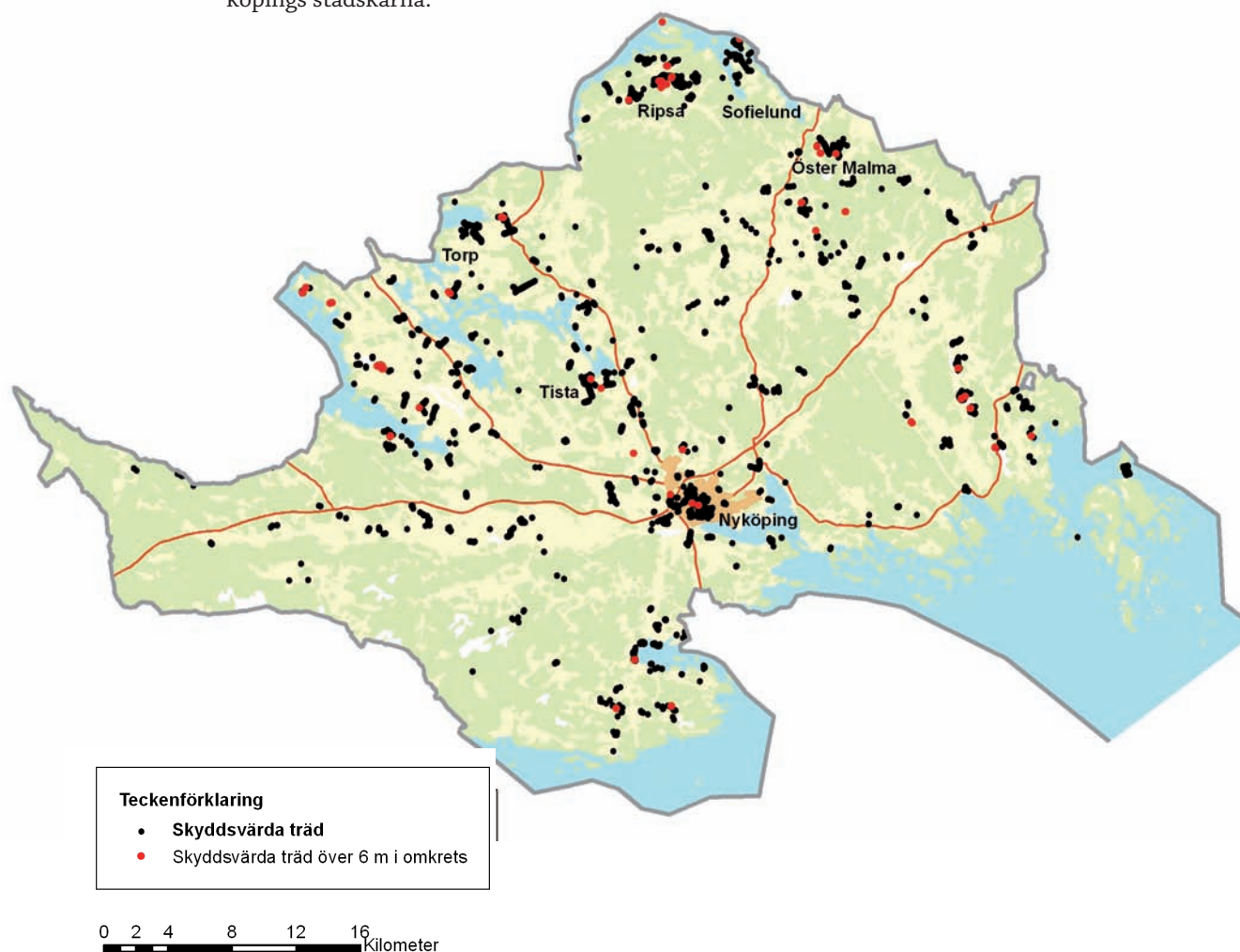
Koncentrationen av värdefulla trädmiljöer återfinns i huvudsak i odlingslandskapet öster och sydost om Katrineholm samt i områdena kring Östra Vingåker och Åsköping. Större barrskogsområden förekommer främst i norr samt i Kolmårdens skogar utmed länsgränsen till Östergötland. Flest skyddsvärda träd finns registrerade från Naturreservatet Väsby Västeräng i Julita socken (142 st) samt gården Danbyholm i Björkvik (79)

Inventeringsresultat	Antal
Skyddsvärda träd totalt	2 572
Jätteträd	1 244
Hålträd	1 579
Ekar	1 161 (45 %)
Ekar > 6 m	21
Ekar med åtgärdsbehov inom 10 år	123 (76 %)
Träd inom skyddade områden	295 (11 %)
De mest värdefulla skyddsvärda träd-områdena i kommunen	Väsby, Julita, Gersnäs, Dagöholm, Klastorp, Brebol, Broby

Nyköping

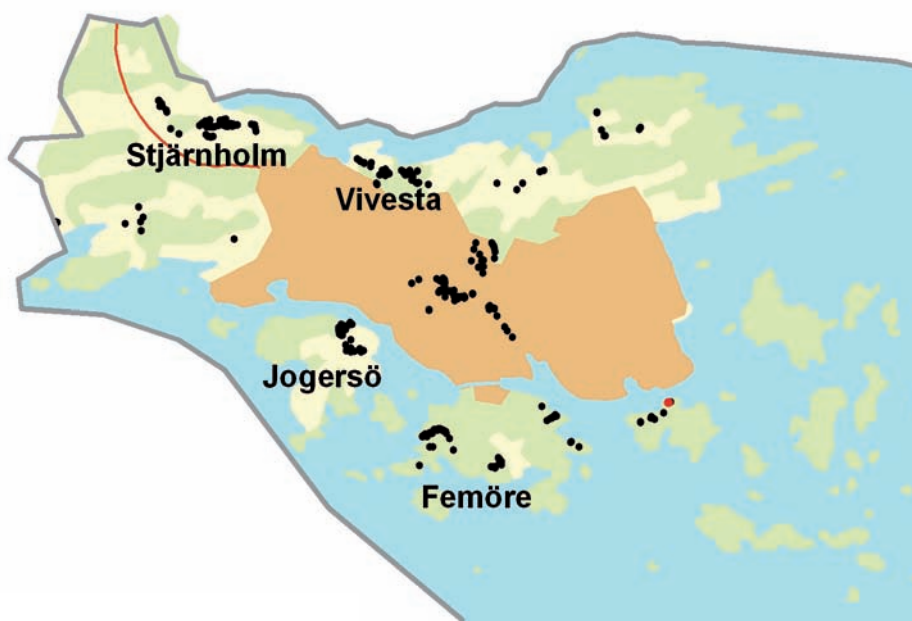
Länet största kommun uppvisar en jämn spridning av gamla och grova träd. Större luckor uppträder främst i den barrdominerade skogsmarken kring Fjällveden, Sjösa, Nynäs samt Kolmårdens skogar utmed gränsen mot Östergötland. De mest värdefulla trädmiljöerna återfinns söder om Båven kring Ripsa och Sofielund, i Ludgo-Spelvik socken samt mellan sjöarna Yngaren och Långhalsen nordväst om Nyköping. Förvånansvärt många grova och ihåliga träd förekommer även inom Nyköpings stadskärna.

Inventeringsresultat	Antal
Skyddsvärda träd totalt	4 030
Jätteträd	1 736
Hålträd	2 586
Ekar	1 418 (35 %)
Ekar > 6 m	69
Ekar med åtgärdsbehov inom 10 år	541 (38 %)
Träd inom skyddade områden	468 (12 %)
De mest värdefulla skyddsvärda träd-områdena i kommunen	Ripsa, Sofielund, Öster Malma, Torp, Tista

Oxelösund

Trots att kommunen är liten och andelen oexploaterad mark förhållandevis låg finns här flera fina miljöer med skyddsvärda träd. Värt att notera är gårdsmiljön kring Stjärnholm, de gamla ek- och tallområdena på Femöre samt äldre ek vid Ramdalen, Vivesta och på Jagersö. Flest träd är registrerade från Stjärnholm där över 50 jätteträd och grova hålträd förekommer.

Teckenförklaring

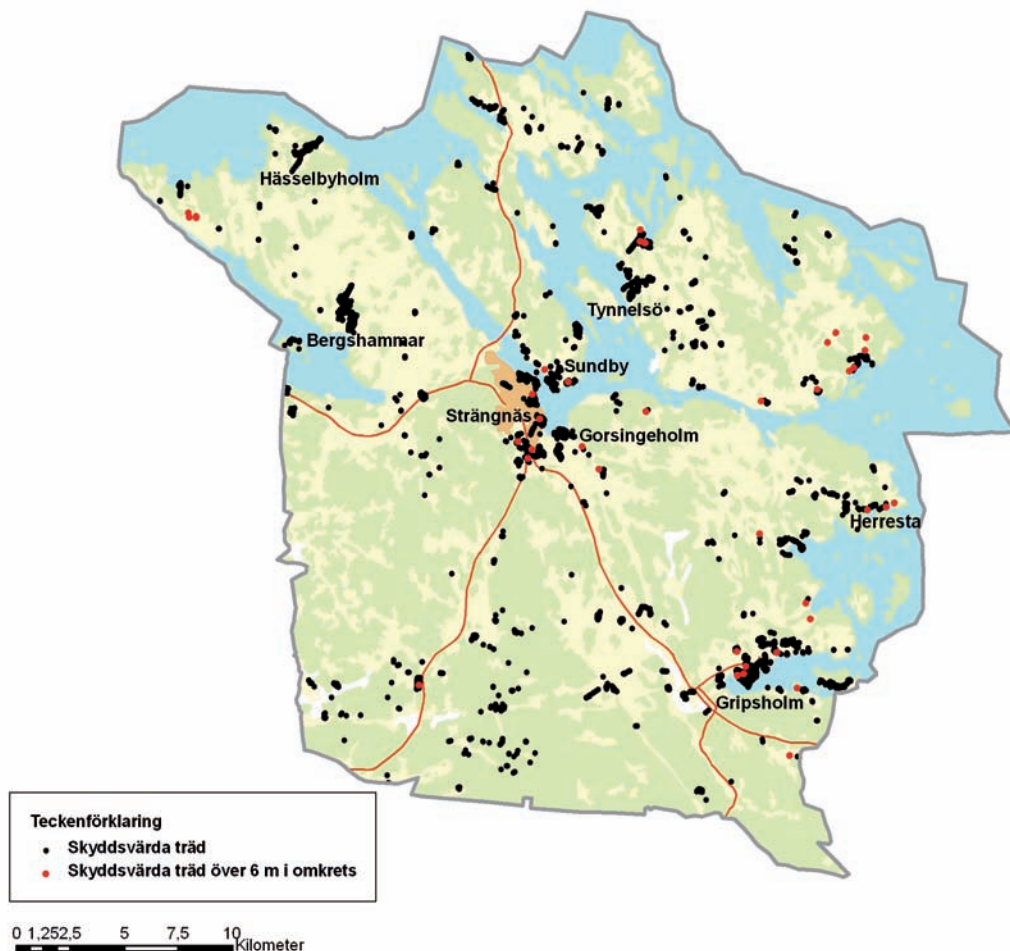
- Skyddsvärda träd
- Skyddsvärda träd över 6 m i omkrets

0 0,5 1 2 3 4
Kilometer

Inventeringsresultat	Antal
Skyddsvärda träd totalt	269
Jätteträd	135
Hålträd	140
Ekar	195 (72 %)
Ekar > 6 m	1
Ekar med åtgärdsbehov inom 10 år	71 (36 %)
Träd inom skyddade områden	27 (10 %)
De mest värdefulla skyddsvärda träd-områdena i kommunen	Stjärnholm, Ramdalen, Femöre, Vivesta, Jagersö

Strängnäs

Ädellövsmiljöer med grova och gamla träd uppträder i huvudsak i anslutning till de större gårdarna utmed Mälaren samt i omgivningarna kring Strängnäs och Mariefred. Gripsholms Hjorthage utanför Mariefred är det område i länet där flest träd registrerats. Totalt finns här 885 jätteträd/grova hålträd i det 40 ha stora naturreservatet. I den södra delen av kommunen utbreder sig Mälarmårdens barrskogsområde med en generellt sett låg andel skyddsvärda lövträd. Trots denna skogsbyggd förekommer här och var ansamlingar av jätteekar i ren skogsmark såsom i Åkers kronopark vilket vittnar om ett tidigare brukat landskap.

Inventeringsresultat	Antal
Skyddsvärda träd totalt	5 070
Jätteträd	1 932
Hålträd	3 807
Ekar	2 840 (56 %)
Ekar > 6 m	43
Ekar med åtgärdsbehov inom 10 år	1 366 (48 %)
Träd inom skyddade områden	1 604 (32 %)
De mest värdefulla skyddsvärda trädområdena i kommunen	Gripsholm, Gorsingeholm, Herresta, Bergshammar, Hässelbyholm, Tynnelsö, Sundby, Strängnäs

Trosa

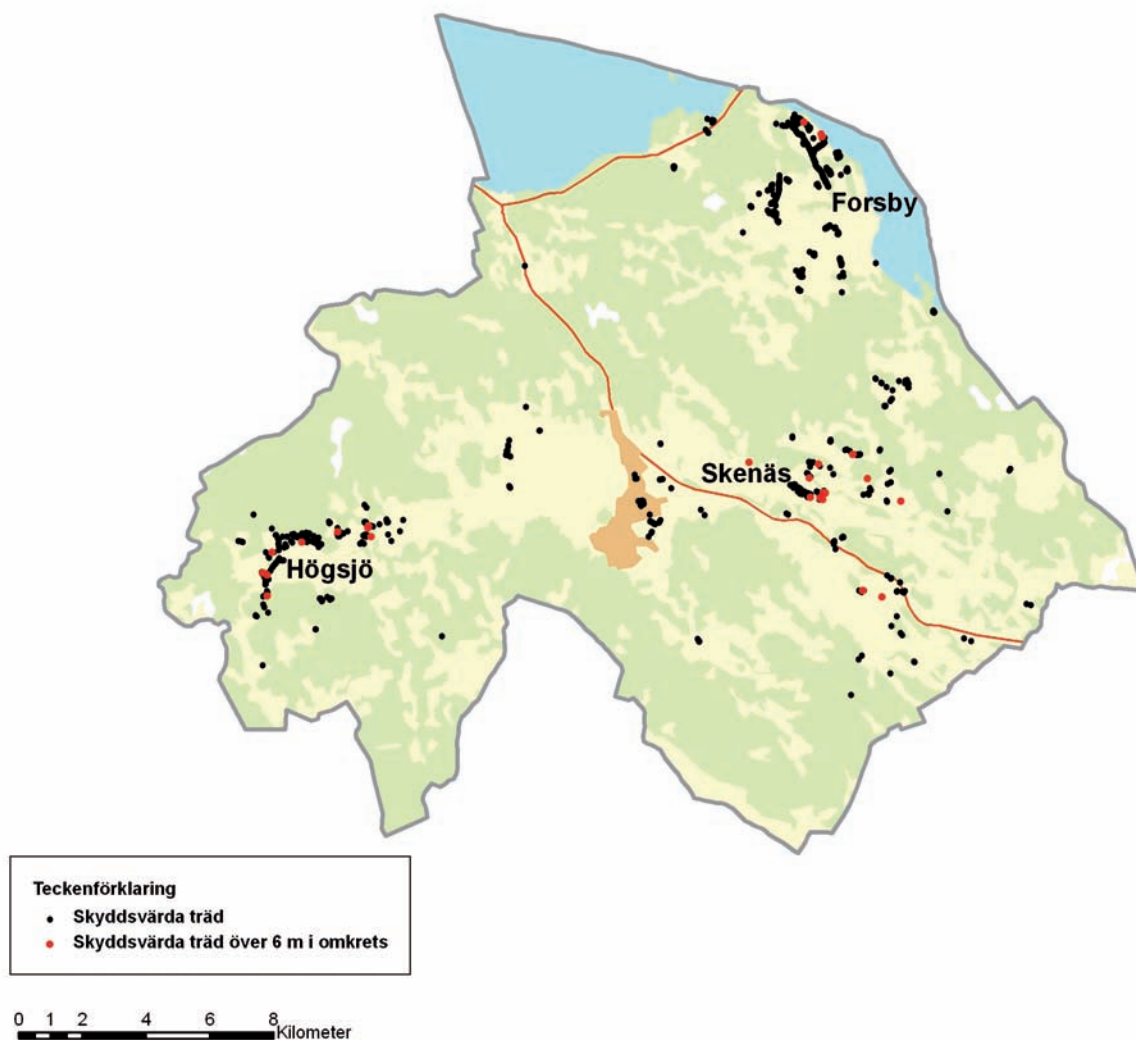
Huvuddelen av kommunens skyddsvärda träd återfinns i ett område från Tureholms slott till Lagnöviken. Inom detta område har över 500 jätteträd och grova hålträd registrerats. Andra värdefulla trädmiljöer förekommer vid Dalbyö, Åda, Fredriksdal samt Tullgarn där länets grövsta ek växer. Flest träd är registrerade från Tureholm (300 st) samt i området kring Trosa Golfbana (200).

Inventeringsresultat	Antal
Skyddsvärda träd totalt	930
Jätteträd	345
Hålträd	760
Ekar	460 (49 %)
Ekar > 6 m	11
Ekar med åtgärdsbehov inom 10 år	312 (68 %)
Träd inom skyddade områden	157 (17 %)
De mest värdefulla skyddsvärda träd-områdena i kommunen	Tureholm, Lagnöviken, Tullgarn, Dalbyö

Vingåker

Tre huvudområden med en speciellt hög koncentration av skyddsvärda träd förekommer i kommunen. Dessa uppträder i omgivningarna kring Högsjö, Österåker och Öster om Vingåker. Gemensamt för områdena är att de är belägna kring större gårdar i ett öppet odlingslandskap. Stora delar av kommunen utgörs av ren skogsmark där grova lövträd i stort sett saknas. Flest träd är noterade från Forsby (74 st)

Inventeringsresultat	Antal
Skyddsvärda träd totalt	919
Jätteträd	564
Hålträd	463
Ekar	578 (63 %)
Ekar > 6 m	26
Ekar med åtgärdsbehov inom 10 år	68 (12 %)
Träd inom skyddade områden	81 (9 %)
De mest värdefulla skyddsvärda träd-områdena i kommunen	Högsjö, Forsby, Skenäs

DISKUSSION

Inventeringen

Inventerarna har överlag gjort ett bra arbete. En orsak är säkerligen att deltagarna själva fick söka till projektet vilket bidrog till en hög motivation. Huvuddelen av inventerarna har visat upp ett stort intresse och engagemang för projektet. Enligt en utvärdering har deltagarna varit mycket nöjda och tyckt att det varit en lärorik och intressant tid. Att få jobba ute i skog och mark, lära sig om träd, ha markägarkontakt och veta att de med inventeringen gör en stor naturvårdande insats är några positiva synpunkter som framförts. Omsättningen på deltagare blev betydligt högre än planerat. Detta på grund av de krav som ställs på Gröna Jobbare att delta i olika utbildningar och praktikplatser, vilket för övrigt är själva projektiden. Flertalet inventerare hade istället önskat att få fullfölja hela projektet. För att kompensera bortfall av deltagare utökades antalet i varje grupp från två till tre till fyra personer.

Positivt är den samhällstjänst som inventeringen utgjort där deltagarna från Gröna Jobb genom ett stimulerande arbete med eget ansvar fått möjlighet till en god individuell och personlig utveckling med ökad självkänsla och egenvärde.

Vissa förändringar har genomförts under projektets gång. För att utnyttja tiden och få den största möjliga naturvårdsnyttan ändrades inventeringen från att gälla alla trädslag till i första hand grova eller ihåliga lövträd. Projektet fick även förlängas i tre och en halv månad, detta för att uppnå det uppsatta målet med att få hela länet inventerat.

Utbildningen i artkännedom under maj 2005 var positiv och gav för flertalet deltagare ett ytterligare engagemang i projektet. Svårigheten att säkert identifiera små arter i fält gjorde att denna registrering med tiden togs bort. Ett antal stora och lättidentifierade arter som lunglav, oxtungssvamp och spillning från hållevande guldbaggar och läderbagge har trots allt noterats.

Resultat

Länsstyrelsens mål att under åren 2005-2006 kartlägga hela länet på biologiskt- och kulturhistoriskt värdefulla träd och trädmiljöer har uppnåtts. Tack vare ett gott samarbete med Skogsstyrelsen och projektet Gröna Jobb har detta kunnat genomföras på ett både tidsmässigt och ekonomiskt bra sett. Inventeringsresultatet får anses vara mycket bra och blev långt bättre än väntat. Den stora tidsmässiga arbetsinsatsen har varit nyckeln till det goda resultatet. Vid projektets start uppskattades att ca 10 000 träd skulle kunna registrerad under utsatt tid. Slutresultatet blev sålunda en fördubbling av antal registrerade träd och har bidragit till att vi idag har ett ur naturvårdssynpunkt mycket värdefullt material om skyddsvärda träd.

Det är viktigt att komma ihåg att inventeringen utförts av deltagare i en arbetsmarknadspolitisk åtgärd, Gröna Jobb, där rekrytering avser långtidsarbetslösa med ingen eller ringa kunskap i ämnet. Detta måste värderas då resultat och tidsåtgång redogörs och ska inte jämföras med om inventeringen utförts av erfarna inventerare.

Trots att hela länet nu är inventerat får resultatet på intet sätt ses som heltäckande utan många skyddsvärda träd återstår att upptäcka. Länsstyrelsen tar tacksamt emot tips om träd eller områden med gamla och grova träd.

Inventeringsresultatet kommer under våren 2008 att skickas ut till alla berörda markägare i form av en allmän information om resultatet samt en redovisning och karta över alla skyddsvärda träd som berör fastigheten.

Sammanfattningsvis har inventeringen varit ett mycket bra projekt där framgångsfaktorn legat i ett lyckat och trevligt samarbete mellan länsstyrelsen och Skogsstyrelsen. Inventeringsresultatet, som blev långt bättre än väntat, kommer att utgöra en viktig del i det fortsatta naturvårdsarbetet i länet.

Hot

Avverkning och fysisk skada på enskilda jätteträd utgör ett påtagligt hot mot skyddsvärda träd, speciellt i tätorter, odlingslandskapet och utmed vägar. Vård- park- och alléträd avverkas många gånger i onödan p.g.a. kunskapsbrist i skötselåtgärder eller ett alltför stort säkerhetstänkande. Kronavlastning, säkerhetsbeskränning och hamling skulle många gånger kunna vara ett bättre alternativ. Kunskap om träd och trädskötsel är idag stor i Sverige. Genom att ta hjälp och rådfråga utbildade arborister eller andra trädvårdare så att skötseln anpassas till trädets förutsättningar skulle många gamla och grova träd kunde leva vidare.

Upphörd hävd med igenväxning som följd utgör det allvarigaste hotet mot jätteekar och andra träd med stort ljusbehov. Att röja/hugga fram dessa träd utgör idag en av de allra viktigaste naturvårdande åtgärderna. Informations- och utbildningsinsatser kring bevarandet av värdefulla träd utgör därför en viktig del i länsstyrelsens arbete.

Skötselåtgärder

Ekar och andra träd med stort ljusbehov bör frihuggas helt, åtminstone fem meter utanför trädets krona. Bete med djur är önskvärt för att förhindra återkommande igenväxning.

Det är viktigt att planera för återväxt och efterträdare av framtida jätteträd.

Eken, speciellt gamla träd, är det träslag som är känsligast för beskuggning och snabbt förlorar vitalitet vid igenväxning. Här krävs en rejäl frihuggning för att rädda träden. Andra ädla lövträd som alm, ask och lönn tål beskuggning bra. Skötsel bör därför bestämmas av trädets kronotyp. Vidgreniga träd som vuxit upp i en öppen miljö bör frihuggas medan rakstammiga träd med liten krona som växt upp i slutna miljöer lämnas orörda. Här handlar det främst om att gynna de arter som är knutna till en öppen respektive beskuggad trädmiljö.

Inventeringsresultatet visar att en stor andel skyddsvärda träd, speciellt ekar, hotas av att dö i förtid på grund av igenväxning. Länsstyrelsen har därför påbörjat skötselinsatser för att rädda de mest hotade träden. Syftet är att stimulera arbetet med att frihugga skyddsvärda träd i skog och igenväxande hagmarker. För åtgärderna erbjuds i första hand markägaren ekonomisk ersättning för att själv utföra arbetet. Rekommendationen är att röja och hugga fritt under träden och åtminstone fem meter utanför trädets krona. Vid stängsling av betesmark utgår även en ersättning för material. Om markägaren själv inte har möjlighet att utföra åtgärden kan länsstyrelsen i vissa fall ansvara för denna skötsel. All form av åtgärder eller skötsel i anslutning till skyddsvärda träd bör alltid ske i samråd med länsstyrelsen.

För att få största möjliga naturvårdsnytta av erlagda medel prioriterar länsstyrelsen

skötselåtgärder i större områden med en hög koncentration av gamla och grova träd s.k. värdeetrakter för skyddsvärda träd. Förutom att röja/hugga fritt kring biologiskt och kulturhistoriskt värdefulla träd görs också insatser för att säkerställa återväxten av framtida jätteträd. Detta görs genom att friställa yngre träd i varierande åldersklasser. Genom denna satsning skapas goda förutsättningar att på lång sikt kunna bevara och utveckla större stabila trädmiljöer där många rödlistade arters överlevnad kan säkerställas.

Sedan hösten – vintern 2005 utför länsstyrelsen skötselåtgärder kring skyddsvärda träd med akut behov av frihuggning. Under två år har över 500 träd röjts/huggits fram i speciellt värdefulla områden. Från och med hösten 2007 ska skötselinsatserna intensifieras då målet är att minst 1 000 träd ska frihuggas årligen. Ett nyligen upprättat skötselsamarbete med Skogsstyrelsen ger goda förutsättningar att nå det uppsatta målet.

Berörda aktörer och användningsområde

Eftersom inventeringen har utförts i alla miljöer och naturtyper i hela landskapet kommer många aktörer att beröras av det resultat som framkommit. Huvuddelen av de skyddsvärda träden återfinns på privata fastigheter. Andra förekommer på statlig eller kommunal mark både inom och utanför skyddade områden. Många träd har även registrerats i alléer utmed allmän väg samt på kyrkogårdar vilket gör att både Vägverket och kyrkogårdsförvaltningarna kommer att beröras av projektet. Den nu avslutade inventeringen utgör bara ett delmål i Naturvårdsverkets åtgärdsprogram för skyddsvärda träd där nu stora resurser ska läggas på information och skötsel kring bevarandet av gamla och grova träd.

Inventeringsresultatets värde och användningsområde är flera. Först och främst kan uppgifter om träd och trädmiljöer utgöra ett bra verktyg och hjälpmedel i all form av planering där hänsyn ska tas till t.ex. värdefulla områden eller arter. Likaså kan materialet vara ett bra underlag för olika typer av skötsel- eller trädplaner där hänsyn ska tas till biologiska och kulturhistoriska värden. Resultatet ger även en samlad bild över var skyddsvärda träd förekommer i länet, vilka hot som föreligger och vad som krävs för att bevara dem.

Under 2007 har uppgifter från trädinventeringen legat till grund för bl.a. en undersökning av hotade lindskalbaggar samt en inventering av läderbagge.

Framtiden

Under de närmaste åren kommer återstående intressanta områden på öar i insjöar och skärgård att inventeras på skyddsvärda träd. Likaså kommer nya träd registreras allt eftersom tips och uppgifter rapporteras in. Målet är att få ett heltäckande material över länets skyddsvärda träd.

En viktig framgångsfaktor för att bevara beståndet av särskilt skyddsvärda träd är att skapa engagemang och intresse för trädens natur-, kultur- och upplevelsevärden. Information, utbildning och rådgivning om de berörda trädmiljöerna bör därför utgöra grunden i bevarandearbetet.

Avgörande för att nå åtgärdsprogrammets uppsatta mål är att alla berörda aktörer prioriterar skydd och vård av de utpekade trädmiljöerna. Detta kan bidra till att regeringens kvalitetsmål uppfylls.

LITTERATURFÖRTECKNING

Antonsson, Kjell. 1999. Läderbaggen (*Osmoderma eremita* – ekologi och skötsel av livsmiljön. Naturvårdsverket

Carlsson, Å. 2000. Sörmlandsträd. Länsstyrelsen i Södermanlands län

Claesson, Kenneth. 2001. Lanskapskartering av gamla träd och alléer i Östergötland 2001:11. Länsstyrelsen Östergötland.

Edelstam, C., Hultengren, S. 1994. Träd i odlingslandskapet. Jordbruksverket.

Hultengren, S., Pleijel, H., Holmer, M. 1999. Inventering av jätteträd. Instruktioner för inventering av grova träd i södra Sverige. Skogsstyrelsen.

Länsstyrelsen Östergötland. 2006. Eklänet Östergötland – naturinventering av ekmiljöer. Rapport 2006:10.

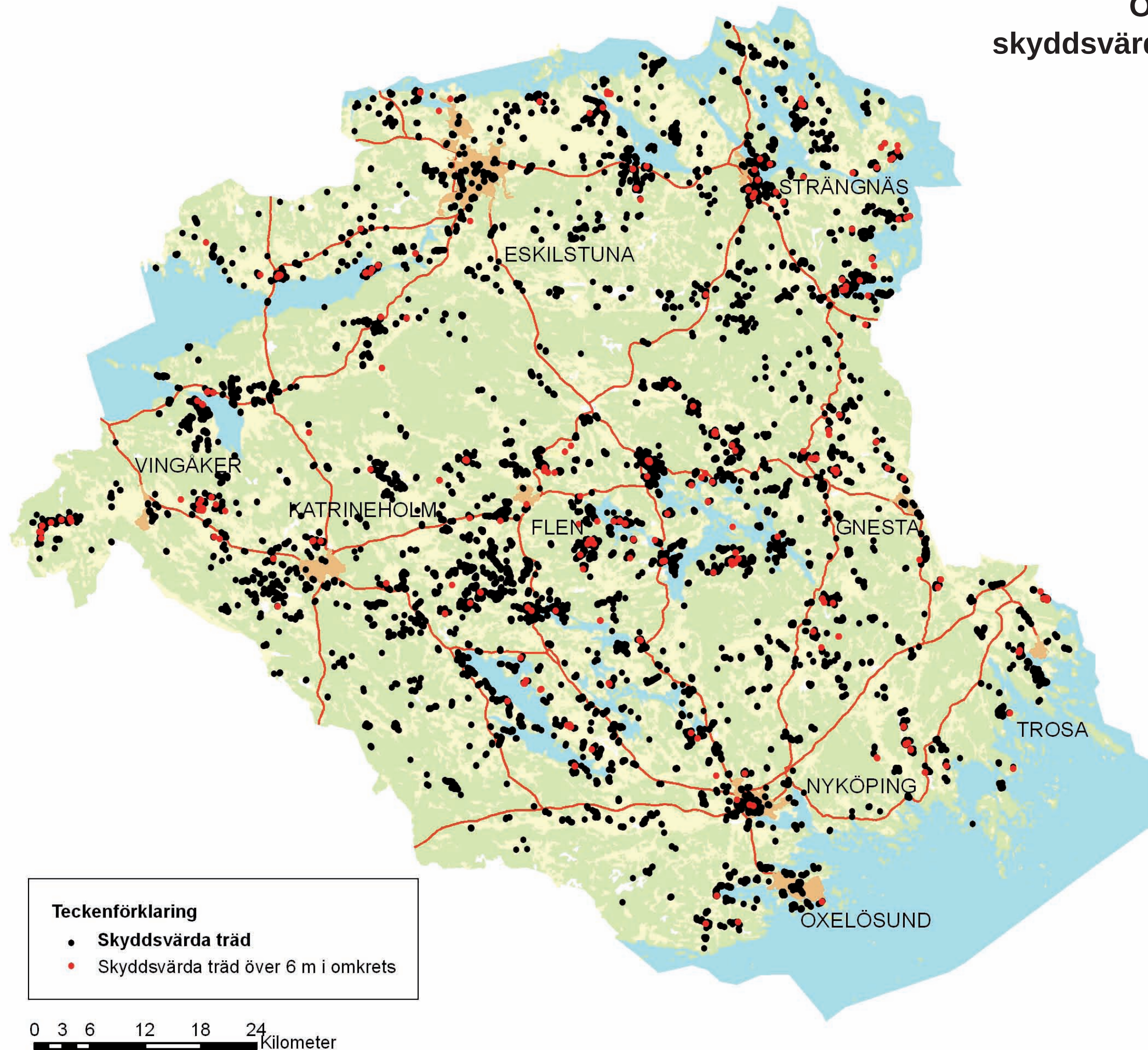
Hultengren, S. Pleijel, H. Holmer, M. 1997. Ekjättar – historia, naturvärden och vård. Naturcentrum AB.

Naturvårdsverket 2004. Åtgärdsprogram för särskilt skyddsvärda träd i kulturlandskapet. Rapport: 5411. Naturvårdsverket.

Riksell Naturtjänst 2000. Inventering av grova träd i Södermanlands län. Länsstyrelsen Södermanlands län. Rapport: 2005:4

Read, H. 2000. Veteran trees: A guide to good management. English Nature.

Översiktskarta skyddsvärda träd i länet

Rapporter utgivna under 2008

Nr	Titel	Ansvarig utgivare
1	Når vi miljömålen 2007? En lägesrapport från Länsstyrelsen i D-län	Anders Jansson
2	Miljömål Södermanlands län 2007-2010	Anders Jansson
3	Bottenfauna i Södermanlands län 2007	Anders Jansson
4	Fiskrekrytering och undervattensvegetation. En fortsatt studie av grunda vikar i Södermanlands län sommaren 2007	Håkan Lundberg Birgitta Andersson
5	Bombmurkla i Södermanlands län 2007	Rikard Sellberg
6	Svartfläckig blåvinge och fetörtsblåvinge i Södermanlands län 2005 – 2007	Rikard Sellberg
7	Inventering av raggbock och skrovlig flatbagge i Södermanlands län 2006 – 2007	Karl Ingvarsson

Länsstyrelsen

611 86 Nyköping

Tfn växel: 0155-26 40 00

E-post: lansstyrelsen@d.lst.se

Ansvarig utgivare

Karl Ingvarsson

År 2008

Nr 8